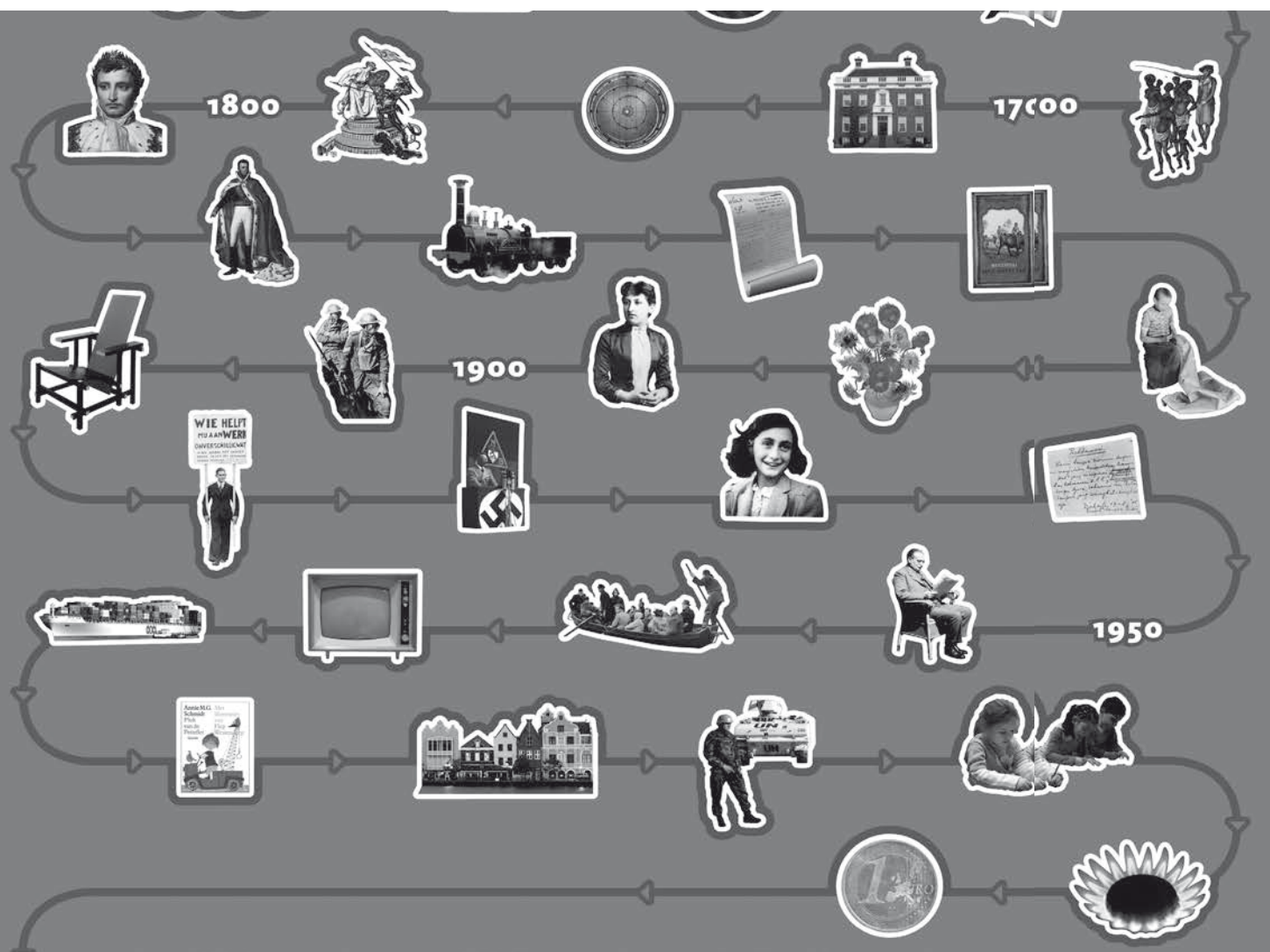




AFBEELDING 6.1. DE WANDKAART VAN DE CANON VAN DE NEDERLANDSE GESCHIEDENIS.

6 DE WANDKAART VAN DE CANON VAN NEDERLAND



Om vast te stellen welke foto's functioneren als icoonfoto in het geschiedenisonderwijs op het voortgezet onderwijs, zijn in de vorige hoofdstukken leerboeken geanalyseerd die verschenen zijn in de periode na de invoering van de Mammoetwet in 1968 tot de invoering van het studiehuis in 1999/2000. In de periode daarna hebben de ontwikkelingen in het geschiedenisonderwijs niet stil gestaan. Ook zijn juist in de periode na 2000 veel beeldcollecties gedigitaliseerd, waardoor het aannemelijk is dat meer beeldmateriaal beschikbaar is gekomen, dat bovendien op een eenvoudigere manier te vinden is.

Daarom sluit dit onderzoek af met een deelstudie naar de totstandkoming van de Canon van Nederland in 2006. De vijftig onderwerpen die deze canon behelst, zouden de belangrijkste onderwerpen uit de Nederlandse geschiedenis en cultuur zijn, die dan ook op elke basisschool aan bod zouden moeten komen. Tijdens de presentatie werden niet alleen de vijftig onderwerpen gepresenteerd, deze werden ook verbeeld. Een wandkaart met vijftig afbeeldingen zou volgens de commissie idealiter in elke klas van de basisschool komen te hangen en zou bovenal fungeren als 'inprenter': de canonieke beelden (in hun tijdsorde) moeten bij leerlingen ingeprent worden om hun nieuwsgierigheid en verbeeldingskracht te prikkelen.⁴⁷⁸ De wandkaart is daarmee in tegenstelling tot de in Hoofdstuk 3 vastgestelde canon van icoonfoto's een voorbeeld van wat Maria Grever een *voorgeschreven* canon noemt van zowel *onderwerpen* als de *verbeelding* daarvan.⁴⁷⁹

478 Frits van Oostrom, *Entoen.nu. De canon van Nederland. Rapport van de commissie Ontwikkeling Nederlandse Canon Deel A* (Den Haag 2006) 35.

479 Maria Grever, 'Nationale identiteit en historisch besef. De risico's van een canon in de

De wandkaart wordt inmiddels veelvuldig gebruikt op scholen en de toepassing van het materiaal wordt uitgelegd in handboeken onderwijs voor het vak geschiedenis.⁴⁸⁰ Ook komen de afbeeldingen die de vensters verbeelden al voor in schoolboeken. Schoolboekenredacteur Wieke Schrover zegt daarover:

'Die beelden zijn al geselecteerd door die commissie, en die heeft zij natuurlijk met een bepaalde reden geselecteerd. (...) En daar willen wij dan wel op onze manier aan meewerken om dat een soort iconen te laten worden.'⁴⁸¹

Hiermee spelen de wandkaart en de afbeeldingen een belangrijke rol bij de overdracht van beelden en de manier waarop toekomstige generaties zich historische personen, gebeurtenissen en processen zullen herinneren.

Deze studie gaat verder dan het onderzoek naar foto's in schoolboeken, zowel wat onderzoeksperiode als methodiek betreft. Aangezien dit onderzoek werd uitgevoerd in 2007 en 2008, een jaar na de presentatie van de kaart, waren de herinneringen van de betrokkenen nog zeer vers en verschillende stukken over het ontstaansproces waren nog beschikbaar. Dat maakt een belangrijk verschil met het achterhalen van hoe (beelden in) schoolboeken tot stand kwamen, omdat de redacteurs daarvan minimaal tien jaar voor het onderzoek de foto's hadden gekozen; aantekeningen en vergaderverslagen over de productie van de schoolboeken waren dan ook niet meer voorhanden. Bovendien hadden de samenstellers van de wandkaart de beschikking over digitaal beeldmateriaal en databases, waardoor ook te achterhalen was in hoeverre de beschikbaarheid van dergelijke additionele bronnen van invloed is op het zoek- en selectieproces.

Deze casestudy beantwoordt daarom de vragen: hoe is de keuze voor het beeldmateriaal op de wandkaart tot stand gekomen? Staan de gevonden icoonfoto's in de schoolboeken ook op de wandkaart van de Nederlandse canon? En wat was de rol van digitaal beschikbaar beeldmateriaal en zoekmachines?

Net als de interviews met de schoolboekredacteurs sluit deze casestudy aan bij de tradities uit de *Content Influence Studies* en de *gatekeeping* theorie. De notulen van alle commissievergaderingen alsmede andere relevante stukken, zoals verschillende voorstudies van de wandkaart, geven een goed beeld van het ontstaansproces. Ook zijn uitgebreide gesprekken gevoerd met de voorzitter van de commissie, de secretaris, de beeldredacteur en de ontwerper van de wandkaart. Net als bij de schoolboekenredacteurs, ging het om semigestructureerde interviews uitgaande van de niveaus van *gatekeeping*, zoals die besproken zijn in Hoofdstuk 2.

6.1 TIJDVAKKEN EN VENSTERS

Het instellen van de commissie Ontwikkeling Nederlandse Canon in 2005 door de minister van OCW was ingegeven door het advies *De stand van educatief*

Nederland van de Onderwijsraad.⁴⁸² Hierin stelde de Raad onder andere vast dat er een tekort bestond aan 'aandacht voor de "canon" als uiting van onze culturele identiteit'.⁴⁸³ Het woord canon staat niet voor niets tussen aanhalingstekens; als werkdefinitie werd gebruikt: 'die waardevolle onderdelen van onze cultuur en geschiedenis die we via het onderwijs aan nieuwe generaties willen meegeven'.⁴⁸⁴

De behoefte aan een canon staat niet op zichzelf. In het buitenland bestaan verscheidene canons, en ook in Nederland zijn eerder pogingen ondernomen om een canon op te stellen.⁴⁸⁵ In 1998 moest de commissie-De Wit (vernoemd naar voormalig Commissaris der Koningin in de provincie Noord-Holland) een advies uitbrengen over het doel, de functie en inhoud van het vak geschiedenis voor het voortgezet onderwijs en hoe die zich verhouden tot geschiedenis in het basisonderwijs. De commissie adviseerde een canon te formuleren die als 'gemeenschappelijk basiskenniskerncurriculum' zou moeten functioneren.⁴⁸⁶ Een eerste voorstel hiertoe werd gedaan door een commissie onder voorzitterschap van de Amsterdamse hoogleraar geschiedenis Piet de Rooy.⁴⁸⁷ Deze commissie kwam niet met een lijst jaartallen, namen of feiten, maar had zich bezonnen op de vraag 'wat iemand nodig heeft om zich op zodanige wijze een beeld van het verleden te kunnen vormen, dat oriëntatie op heden en toekomst mogelijk wordt'.⁴⁸⁸ Hierop besloot de commissie dat voornamelijk historische vaardigheden en 'een instrumenteel chronologisch kader' noodzakelijk zijn.⁴⁸⁹ Dit heeft zij concreet gemaakt door tien tijdvakken te formuleren die gedefinieerd zijn met 'eenvoudige, ronde jaartallen als grenzen, en eenvoudige, associatief bedoelde benamingen'.⁴⁹⁰ In Hoofdstuk 2 is reeds besproken dat de tijdvakken een beeld moeten oproepen, en dat daarom is gekozen voor 'tot de verbeelding sprekende benamingen' zoals: 'Tijd van jagers en boeren', 'Tijd van pruiken en revoluties' en 'Tijd van televisie en computer'. Voor elk van de tien tijdvakken werd een logo – een beeld dus – ontworpen. Saillant detail is dat in een eerste versie het logo voor 'De tijd van pruiken en revoluties' een schilderij uit de negentiende eeuw (van Delacroix) toonde, terwijl het tijdvak over de periode 1700 – 1800 gaat (afbeelding 6.2). Daarom werd het vervangen door een afbeelding van een proef met een elektriseermachine in Felix Meritis, die de 'Verlichting' zou verbeelden (afbeelding 6.3).⁴⁹¹

482 Onderwijsraad, *De stand van educatief Nederland* (Den Haag 2005).

483 Meer hierover in Van Oostrom, *Entoent.nu. De canon van Nederland, Deel A*, 4.

484 Idem.

485 Meer over canons in het buitenland in onder meer Maria C. R. Grever en Sijbrand Stuurman, *Beyond the canon. History for the twenty-first century* (Basingstoke 2007) en Van Oostrom, *Entoent.nu. De canon van Nederland, Deel A*, 20 - 22.

486 J. de Wit, *Het verleden in de toekomst. Advies van de Commissie Geschiedisonderwijs* (Den Haag 1998).

487 Piet de Rooy, *Verleden, heden en toekomst. Advies van de Commissie historische en maatschappelijke vorming* (Enschede 2001).

488 Ibidem, 13 - 27.

489 Hoewel de commissie geen jaartallen, namen of feiten geeft, heeft de voorzitter van deze commissie, Piet de Rooy, wel een voorzet gegeven in *NRC Handelsblad*, zie Jan Bank en Piet de Rooy, 'Wat iedereen moet weten van de vaderlandse geschiedenis. Een canon van het Nederlandse verleden', *NRC Handelsblad*, 30 Oktober. Een geüpdatate versie daarvan verscheen in boekvorm Jan T. M. Bank, Gijsbert van Es, Piet de Rooy en Frank Dam, *Kortweg Nederland. Wat iedereen wil weten over onze geschiedenis* (Wormer 2005).

490 Piet de Rooy, *Verleden, heden en toekomst*, 13 - 27.

491 Overigens is de 'foute' versie nog veelvuldig online te vinden in officiële documenten, zoals op de website van het Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling SLO <http://www.slo.nl/voortgezet/tweedefase/vakken/geschiedenis/advies/>.

postmoderne samenleving', in Maria Grever, Ed Jonker, Kees Ribbens en Siep Stuurman (eds.), *Controverses rond de canon* (Assen 2006) 43 - 44.

480 Ron de Bruin en Meereke Bosua, *Geschiedenis geven. Praktische vakdidactiek voor het basisonderwijs* (Assen 2009).

481 Interview Wieke Schrover.



AFBEELDING 6.2. GUILLOTINE
TEGEN SCHILDERIJ VAN
DELACROIX.



AFBEELDING 6.3. HET
DEFINITIEVE LOGO VOOR HET
TIJDVAK 'TIJD VAN PRIJZEN
EN REVOLUTIES'.

Waar de commissie-De Rooy er duidelijk voor koos geen concrete jaartallen, namen en feiten te noemen, heeft de meest recente commissie onder voorzitterschap van Frits van Oostrom, hoogleraar Nederlandse letterkunde van Middel-eeuwen, dit wel gedaan. Gekozen is voor vijftig 'vensters' die geen 'gefixeerde items' zijn maar veeleer 'blikvangers':

'Aldus opent zich hopelijk een canon die voor nieuwe generaties niet de blik vernauwt, maar uitzicht biedt op het rijke verhaal van Nederland in de wereld. Het komt derhalve aan – net als bij echte vensters – op een uitgebalanceerde constructie van ingeraamd en open.'⁴⁹²

De reacties op de meest recente canon waren niet onverdeeld positief. Inhoudelijke kritiek was er op de keuze voor en het ontbreken van bepaalde vensters of het gebrek aan samenhang. Waarom was Pim Fortuyn niet in de lijst opgenomen?⁴⁹³ Waarom Annie M.G. Schmidt wel, maar Johan Cruijff niet? Piet de Rooy, voorzitter van de commissie die deze canoncommissie voorging, sprak van 'vijftig losse aardappelen in een zak: de ene aardappel lijkt even voedzaam als de andere, maar daarmee [zijn ze] ook nogal inwisselbaar'.⁴⁹⁴ De didactische waarde van de canon werd in twijfel getrokken door een groep van 23 hoogleraren die de samenstelling 'aanvechtbaar' vond en niet 'didactisch consistent', waardoor de canon te ingewikkeld zou zijn om te implementeren naast de tijdvakken van de commissie-De Rooy die ingevoerd werden in 2006.⁴⁹⁵ Ook het nut van de canon voor het destijds geplande, maar inmid-

dels verdwenen Nationaal Historisch Museum (NHM) werd betwist en tot slot kwamen deskundigen er niet uit of de canon in de kerndoelen van het voortgezet en basisonderwijs moest worden opgenomen.⁴⁹⁶

Na enige tijd verstomde de kritiek, om in oktober 2008 weer op te laaien, toen duidelijk werd dat de regering wel degelijk van plan was de vijftig vensters op te nemen in de kerndoelen. Na consultatie van de Raad van State werd hier weer van afgezien, maar werd besloten dat de vensters moesten dienen als 'als uitgangspunt ter illustratie van de tijdvakken' voor de behandeling van de tijdvakken, zoals de commissie-De Rooy deze heeft samengesteld en die sinds 2006 deel uitmaken van de kerndoelen van het onderwijs.⁴⁹⁷

Daarmee is de canon niet in de lade verdwenen, integendeel zelfs. Zoals redacteur Wieke Schrover reeds aangaf, gebruiken hij en zijn collega's de afbeeldingen van de canon in schoolboeken. Daarnaast is de commissie die de canon geformuleerd heeft, opgegaan in de stichting entoen.nu die zich 'beijvert om het daadwerkelijke gebruik van de canon van Nederland in onderwijs en samenleving te bevorderen'.⁴⁹⁸ Het bestuur van de stichting bestaat uit de leden van de canoncommissie; de toenmalige secretaris is de directeur. Anno 2012 organiseert de stichting bijeenkomsten voor leerkrachten en ontwerpt ze lespakketten. In samenwerking met het televisieprogramma *Het Klokhuis* werden afleveringen over een venster geproduceerd, en zelfs bij de herinrichting van Madurodam in 2012 is de stichting betrokken geweest.⁴⁹⁹

6.2 TEKENS AAN DE WAND

In het begeleidende rapport bij de canon dat tegelijk met de canon werd gepubliceerd, schrijft de commissie dat de wandkaart 'het schuttersstuk' is; het kan 'herkenning bieden en nieuwsgierig maken'.⁵⁰⁰ Om dit te bewerkstelligen moeten de iconen op de poster de kinderen 'ingeprent worden'; vijftig afbeeldingen zijn 'uitgeknipt' en vormgegeven als logo's, net zoals de commissie-De Rooy dit heeft gedaan met de tien tijdvakken.⁵⁰¹ De vensters zijn op een tijdsbalk geplaatst, en worden in min of meer chronologische volgorde getoond; elk venster toont een uitsnede van een grotere afbeelding, voorzien van een witte rand (afbeelding 6.4). Hierdoor ontstaat het idee dat elk venster een logo heeft dat het gehele

496 De voorzitter van canoncommissie Frits van Oostrom, heeft altijd te kennen gegeven dat de canon voor het onderwijs bedoeld was en niet voor een museum. Desalniettemin benadrukte mede-initiatiefnemer van het Nationaal Historisch Museum (NHM) Jan Marijnissen het belang van de canon voor het nieuwe museum, zie Harmen Bockma, 'Onze geschiedenis is zo veel breder'. Nationaal Historisch Museum moet vooral ook een plek worden waar jongeren zich thuis voelen', *de Volkskrant*, 11 mei 2009, 3. Meer over de rol van de canon in het destijds te vormen Nationaal Historisch Museum in Bas Heijne, *Het museum dat alles goed moest maken* (Amsterdam 2011). Valentijn Byvanck, Erik Schilp en Lotte Kaatee, *Blauwdruk: plannen, schetsen en geschiedenis van het Nationaal Historisch Museum (2008-2011)* (Amsterdam 2012).

497 *Staatscourant* 196, 28 mei 2010 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2010-196.html>. <http://www.entoen.nu/actueel/de-canon-in-de-kerndoelen> Voor reacties op dit besluit zie onder andere Jan Blokker, 'Allemaal zonde van de tijd', *NRC.next*, 5 juni 2009, 18. J. Bouma en D. Walters, 'Inspiratiebron is iets anders dan verplichting. Kabinet gaf gehoor aan harde kritiek op canon van vijftig vensters op de vaderlandse geschiedenis', *NRC Handelsblad*, (2009) 2. Seije Slager, 'Historici blij met beperkte rol voor canon', *Trouw*, 4 juni 2009, 4 - 5.

498 Zie ook <http://www.entoen.nu/over>.

499 <http://www.entoen.nu/actueel/nieuw-op-entoennu-vensterplaten-en-vensterlessen> Voor alle recente activiteiten zie <http://www.entoen.nu/actueel>.

500 Frits van Oostrom, *Entoen.nu. De canon van Nederland. Rapport van de commissie Ontwikkeling Nederlandse Canon Deel A*, 35.

501 Ibidem, 35 - 36.

492 Van Oostrom, *Entoen.nu. De canon van Nederland*, Deel A, 34 - 35.

493 Zowel *de Volkskrant* als *De Telegraaf* besteedden in hun hoofdartikelen van 17 oktober 2006 aandacht aan het ontbreken van Fortuyn in de canon zie 'Van hunebed tot heden', *de Volkskrant*, 17 oktober 2009, 13. 'Vijftig hoogtepunten op een tijdsbalk', *De Telegraaf*, 17 oktober 2009, 3.

494 Piet de Rooy heeft deze uitspraak gedaan in een voordracht tijdens de KNHG-discussiemiddag 'Canon ter discussie' op 16 februari 2007. Zie Van Oostrom, *Entoen.nu. De canon van Nederland*, Deel C (Amsterdam 2007), 23. Voor meer kritiek op de canon zie Maria Grever, 'Wat doen we met de canon', in A. H. J. Wilschut (ed.), *Zinvol, leerbaar en baalbaar. Over geschiedenisonderwijs en de rol van de canon daarin* (Amsterdam 2005) 21-30.

495 De brief met bezwaren was gericht aan Kamerleden naar aanleiding van het regeringsvoorstel om de canon op te nemen in de verplichte 'kerndoelen'. De Stichting entoen.nu, voortgekomen uit de canoncommissie heeft op haar website een reactie geplaatst, zie het artikel 'De canon niet als probleem maar als kans' op <http://www.entoen.nu/actueel/de-canon-niet-als-probleem-maar-als-kans>.



AFBEELDING 6.4. VENSTER DE CRISISJAREN.



FOTO 6.1. DE FOTO WAARVAN HET LOGO VOOR HET VENSTER DE CRISISJAREN EEN UITSNEDE IS.

onderwerp verbeeldt.

De commissie plaatst haar wandkaart in de eeuwenoude traditie van educatieve wandversieringen. In het rapport wordt bijvoorbeeld verwezen naar de Brielse stadsclerk Jan Matthijssen die in de vijftiende eeuw onder het mom van *'aensien doet ghedencken'* ervoor pleitte om de raadszaal te voorzien van geschilderde portretten en spreuken die 'ter memorie en bezieling dienden'.⁵⁰²

Daarnaast wordt de wandkaart geplaatst in een traditie van de geromantiseerde schilderijen van Isings en Jetzes⁵⁰³, alsook de natuurboeken van Jac. P. Thijsse, het leesplankje, landkaarten en het periodiek systeem der elementen van Mendelejev dat tegenwoordig nog in veel scheikundelokalen hangt. De poster van de canon zou het 'aantrekkelijke van Isings' moeten verenigen 'met het basale van Mendelejev', zodat de vensters met elkaar 'als een bezielend verband kunnen gaan functioneren, dat in dit geval werkelijk meer zal kunnen zijn dan de som der delen'.⁵⁰⁴

Idealiter zou de poster permanent in alle klaslokalen van de basisschool moeten hangen en als referentiepunt dienen wanneer onderwerpen die gerelateerd zijn aan de canon besproken worden. De poster zou daarmee dienen als 'een collectieve checklist en 'scorebord' van vorderingen, en zo betoogt de commissie:

'Het is misschien niet al te dromerig ons voor te stellen dat als de klas na de zomervakantie een nieuw lokaal betreedt, de wandkaart, bijgewerkt naar de eindstand in de vorige groep, herkenning biedt en nieuwsgierig maakt naar wat het komend jaar zal bieden'.⁵⁰⁵

Tegenwoordig is de wandkaart beschikbaar in verschillende uitvoeringen, niet alleen als poster, maar ook met een canvas achterkant en voorzien van een houten ophangstelsel, zoals de oude wandkaarten van bijvoorbeeld Isings en Jetzes

502 Idem.

503 Zie voor zo'n romantisering van de oude schoolplaten Jan A. J. A. Blokker en Bas Blokker, *Het vooroudergevoel. De vaderlandse geschiedenis* (Amsterdam 2005).

504 Van Oostrom, *Entoen.nu. De canon van Nederland*, Deel A, 36.

505 Idem.

hadden.⁵⁰⁶ Ook het ontwerp wordt regelmatig overgenomen door alternatieve canons en geparaodieerd in verschillende uitingen: van de canon van de gemeente Nieuwegein tot de Canon van de Journalistiek (afbeelding 6.5), allemaal gebaseerd op de vormgeving van hun 'grote broer' – de cover van dit boek kon daarbij natuurlijk niet achterblijven.⁵⁰⁷ De wellicht bekendste variant is een advertentie van Heineken die een dag na de presentatie in een aantal grote dagbladen stond: de poster met daarop een kleine *beertender* en de tekst 'Zijn we niet iets vergeten?' (afbeelding 6.6)⁵⁰⁸ Naast de wandkaart is de website www.entoen.nu ontwikkeld, waarop dezelfde afbeeldingen staan als op de wandkaart. Wanneer geklikt wordt op een afbeelding, wordt meer informatie getoond over het venster evenals aanvullend beeldmateriaal.⁵⁰⁹

6.3 ICOONFOTO'S OP DE WANDKAART

De canoncommissie heeft ook haar oog laten vallen op een groot deel van de foto's die fungeren als icoonfoto, zoals in Hoofdstuk 3 werd vastgesteld. Zes van de tien meest gebruikte foto's in de eerder geanalyseerde schoolboeken zijn gebruikt, waarvan één foto op de wandkaart. Het venster 'de crisisjaren' wordt verbeeld door een foto van een man die een bord omhoog houdt met de tekst 'Wie helpt mij aan werk, onverschillig wat' (foto 6.1). De foto is aangetroffen in achttien schoolboeken en staat daarmee op de vierde plaats van meest gebruikte foto's (zie Hoofdstuk 3). Naast de foto op de wandkaart, staan op de website van de canon meer foto's die bij dit venster horen, waaronder nog twee foto's uit de top tien meest gebruikte foto's in de geanalyseerde schoolboeken. Dit is een foto van een rij 'stempelaars', werklozen die geld kregen van de overheid en twee keer per dag een stempel moesten halen (foto

506 Meer over de verschillende varianten op <http://www.entoen.nu/webwinkel.aspx>.

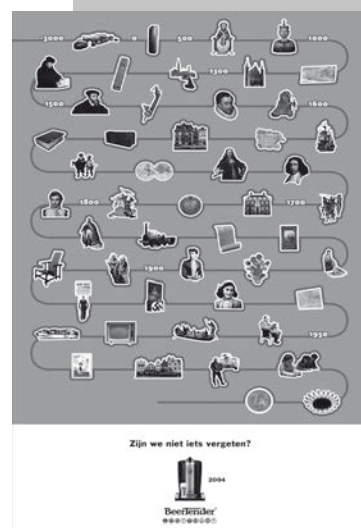
507 Het ontwerp van de poster wordt bijvoorbeeld gebruikt door de Canon Atlas van Stolk, de Canon van Sociaal Werk, de Canon van het Schaatsen en de Sportcanon uit de Volkskrant van 26 oktober 2006. Zie ook <http://www.entoen.nu/actueel/andere-canons>.

508 Van Oostrom, *Entoen.nu. De canon van Nederland*, Deel C, 12.

509 In juni 2011 is nog meer beeldmateriaal toegevoegd nadat een stagiair had geïnventariseerd 'welke iconische afbeeldingen ontbraken in de bestaande beeldselectie bij de vijftig vensters' <http://www.entoen.nu/actueel/nieuwe-afbeeldingen>.



AFBEELDING 6.5. COVER VAN HET TIJDSCHRIFT 'DE JOURNALIST' MET DAAROP EEN VARIANT OP HET ONTWERP VAN DE CANON.



AFBEELDING 6.6. DE ADVERTENTIE VAN HEINEKEN MET DE 'VERGETEN' BEERTENDER.



FOTO 6.2. WERKLOZEN
STEMPELEN OM EEN UITKERING
TE KUNNEN ONTVANGEN.



FOTO 6.3. COLIJN. DEZE
FOTO STAAT OP DE
WEBSITE VAN DE CANON.



FOTO 6.4. COLIJN OP EEN
'SOORTGELIJKE' FOTO, DIE
VEEL IN SCHOOLBOEKEN
VOORKOMT.

6.2).⁵¹⁰ Deze foto is dertien keer aangetroffen in de schoolboeken. Daarnaast staat op de website bij hetzelfde venster een foto van Colijn die een radiotoespraak houdt (foto 6.3).⁵¹¹ Een soortgelijke foto (foto 6.4) staat zestien keer in de geanalyseerde schoolboeken.

Troelstra en Dolle Mina krijgen geen apart venster in de canon, en dus komen de in het vierde en vijfde hoofdstuk besproken foto's niet voor op de wandkaart. De baas-in-eigen-buik-foto komt echter wel voor op een zogenaamde vensterplaat.⁵¹² Deze 'interactieve ontdek- of vertelplaten' zijn ontwikkeld in combinatie met afleveringen van *Het Klokhuis* over de canonvensters. Op de plaat bij het venster 'Aletta Jacobs' wordt in een apart hoekje verwezen naar Dolle Mina. Wanneer op de informatiekноп 'i' geklikt wordt, opent een apart scherm waar de foto staat met de leus 'baas in eigen buik' op de buiken van de protesterende vrouwen (afbeelding 6.7). Tevens is in een zogenaamde canonclip over Aletta Jacobs een aantal foto's opgenomen over Dolle Mina. Hierin wordt ook de in Hoofdstuk 5 besproken foto getoond van een anti-abortusdemonstratie uit 2005 alsof die de Dolle Mina's uit de jaren zeventig toont. Het is dezelfde foto die ook op de website van een school uit Hardenberg gepresenteerd werd als een foto van Dolle Mina's.⁵¹³

Ten slotte is de foto van de soevereiniteitsoverdracht van Indonesië (foto 3.2) opgenomen in zowel een 'canonclip' als een vensterplaat bij het venster Indonesië (afbeelding 6.8).⁵¹⁴ Deze en de soortgelijke foto's zijn 25 keer geplaatst in de geanalyseerde schoolboeken. Tevens staat een foto van koningin Wilhelmina die een radiotoespraak houdt voor Radio Oranje (foto 3.10) op

510 <http://www.entoen.nu/crisisjaren/beeld-en-geluid/stempellokaal#beeld>.

511 <http://www.entoen.nu/crisisjaren/beeld-en-geluid/colijn-houdt-een-toespraak#beeld>.

512 <http://www.entoen.nu/canon?extra=vensterplaten>.

513 [http://www.entoen.nu/alettajacobs/beeld-en-geluid/canonclip-aletta-jacobs-\(groep-7-en-8\)#beeld](http://www.entoen.nu/alettajacobs/beeld-en-geluid/canonclip-aletta-jacobs-(groep-7-en-8)#beeld). De bewuste foto wordt getoond op 02:06 minuten.

514 [http://www.entoen.nu/indonesie/beeld-en-geluid/canonclip-indonesie%C3%AB-\(groep-7-en-8\)#beeld](http://www.entoen.nu/indonesie/beeld-en-geluid/canonclip-indonesie%C3%AB-(groep-7-en-8)#beeld).

de website van de canon bij het venster over de Tweede Wereldoorlog. Deze foto is aangetroffen in elf schoolboeken en staat daarmee op de tiende plaats van de lijst met de meest gebruikte foto's in schoolboeken.

Daarmee zijn zes van de tien meest gebruikte foto's in schoolboeken ook indirect terecht gekomen in de verbeelding van de Nederlandse canon. Van de vier foto's die niet geplaatst zijn, hebben twee betrekking op de jaren zestig en zeventig die bij geen enkel venster terugkomen: provo's bij het Lieverdje (foto 3.7) en de rookbom achter de Gouden Koets tijdens het huwelijk van Beatrix en Claus (foto 3.5).

De resultaten van deze vergelijking zijn opvallend, omdat de canoncommissie ten tijde van het maken van de wandkaart de beschikking had over veel gedigitaliseerd beeldmateriaal dat relatief eenvoudig doorzoekbaar is dankzij zoekmachines. Desondanks zijn vooral foto's gebruikt die ook de redacteurs van de schoolboeken gebruikten, terwijl deze vooral zochten naar beeldmateriaal in boeken.

6.4. TOTSTANDKOMING WANDKAART

Om te onderzoeken waarom de beelden gekozen zijn, door wie en hoe gezocht werd, is onderzocht hoe de wandkaart tot stand kwam. Wie waren daar verantwoordelijk voor en welke werkwijze is gevolgd?

6.4.1 VERSCHILLENDE ONTWERPEN

De canoncommissie was van november 2005 tot april 2006 bezig de canon te verwoorden en te verbeelden.⁵¹⁵ Tijdens de derde vergadering in november werd voor het eerst het

515 Weliswaar ontving de voorzitter van de commissie, prof. dr. Frits van Oostrom, eind mei 2005 de opdrachtbrief van de toenmalig minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Maria van der Hoeven, maar pas bij de installatie van de commissie op 31 augustus 2005 hebben de commissieleden elkaar ontmoet. Al bij de presentatie van de commissie op 31 augustus 2005 in het Mauritshuis te Den Haag stelde de voorzitter dat niet alleen nagedacht moest worden over de inhoud van de canon maar ook: 'welke vormen van overdracht ervan het meest geëigend zijn: een schoolboek, lespakketten, een tv-serie, schoolplaten, een website, cursussen voor docenten, een multimediaal pakket, een verzameling top tien, of van dit alles wat.' Zie Van Oostrom, installatietoespraak, 31 augustus 2005.



AFBEELDING 6.7. DE FOTO
VAN DOLLE MINA OP DE
VENSTERPLAAT OVER
ALETTA JACOBS.



AFBEELDING 6.8. DE
VENSTERPLAAT DIE HOORT
BIJ INDONESIË VERWIJST
NAAR DE FOTO VAN DE
SOEVEREINITEITSOVERDRACHT.



AFBEELDING 6.9. EERSTE SCHETS (BEGIN APRIL 2006) VOOR DE COMMISSIEVERGADERING VAN 12 APRIL 2006.



AFBEELDING 6.10. TWEEDE SCHETS (HALF MEI 2006) VOOR DE ONTWERPBUREAUS.

idee geopperd om 'naast een 'uitgeschreven' canon ook een raster of matrix te presenteren, die als een soort 'boodschappenlijst' kon worden gebruikt.⁵¹⁶ Dit idee bouwde voort op ideeën die de voorzitter reeds tijdens de presentatie van de commissie had geopperd. Daarin stelde Van Oostrum dat niet alleen nagedacht moest worden over de inhoud van de canon, maar ook over 'welke vormen van overdracht ervan het meest geëigend zijn: een schoolboek, lespakketten, een televisieserie, schoolplaten, een website, cursussen voor docenten, een multimediaal pakket, een verzameling top-tieners, of van dit alles wat.'⁵¹⁷

In de vergadering van eind november werd dus het idee voor een wandkaart met iconen genoemd, evenals een website waarop de vensters aanklikbaar zouden moeten zijn om 'naar allerlei achtergrondinformatie voor zowel docenten als leerlingen' te leiden.⁵¹⁸ Vijf maanden later waren de eerste vensters vastgesteld; de secretaris van de commissie schetste een eerste opzet (afbeelding 6.9). In de bijbehorende notitie stond ook een voorstel over het uiterlijk van de wandkaart en mogelijke iconen.⁵¹⁹ Tijdens de commissievergaderingen zijn regelmatig suggesties gedaan voor afbeeldingen, maar toen de secretaris zijn schets maakte, is hij vooral pragmatisch te werk gegaan. Volgens hem moesten de beelden op 'een stukje van anderhalve centimeter' een visuele indruk geven van waar het desbetreffende venster

voor staat. Hij zocht naar geschikt beeldmateriaal op basis van de input uit de vergaderingen, maar vooral door zijn geheugen te raadplegen.

De zoektocht heeft niet lang geduurd: 'hooguit twee

avonden'.⁵²⁰ Waarschijnlijk had de secretaris ook niet meer tijd om uitgebreid beeldresearch te doen, omdat de deadline vijf maanden later zou verstrijken. Bovendien betrof dit nog maar een eerste schets. Hij paste twee zoekstrategieën toe om geschikt beeldmateriaal te vinden. De eerste methode is de in Hoofdstuk 2 beschreven *known-item* methode waarmee hij zocht naar een beeld dat hij al kende en duidelijk voor ogen had. De geïnterviewde schoolboekredacteurs zochten dit soort beelden in boeken, maar de secretaris gebruikte de tegenwoordig wellicht meest toegepaste bron: 'gewoon googelen, zo is het echt gegaan'.⁵²¹ Daarnaast gebruikte hij ook zijn eigen archief. Over de afbeelding voor het venster 'Hebban olla vogala' (een afbeelding van het tekstfragment) zei hij bijvoorbeeld: 'Ik ben zelf hoofdredacteur van Literatuurgeschiedenis.nl waarop die prent staat. Dus die had ik'.⁵²² Ook de afbeelding bij het venster over Karel de Grote (de Karlsbüste) komt uit het persoonlijke archief van de secretaris:

'Ik heb een schoolboekje geschreven over Karel de Grote en ik ben in de schatkamer in Aken geweest om deze foto te maken, dus die had ik uit eigen archief'.⁵²³

Maar zodra een venster niet direct zijn persoonlijke interesse raakte, hanteerde hij de *instance search* zoekmethode door te zoeken naar een afbeelding met een aantal specifieke kenmerken. Ook dan zocht hij op internet: 'Als het bijvoorbeeld gaat om Willem Drees, dan ga je gewoon googelen'.⁵²⁴

Tijdens de vergadering waarop deze schets werd besproken, is ook van gedachten gewisseld over een mogelijke titel van de poster, de Nederlandse vlag als achtergrond en de gekozen afbeeldingen.⁵²⁵ Vervolgens werden twee ontwerpers uitgenodigd voor een *pitch*, om te bepalen wie van hen het ontwerp zou gaan maken. Ongeveer een jaar nadat de commissie was begonnen met haar werk en drie maanden voor het verstrijken van de deadline (september 2006) werden de ontwerpbureaus uitgenodigd en voorzien van informatie en ideeën. Een tweede schets werd gemaakt (afbeelding 6.10) en daarbij werden vier eisen geformuleerd waaraan de kaart en de afbeeldingen moesten voldoen. Allereerst moest de wandkaart als 'totaalafbeelding' verkleind kunnen worden tot ansichtkaartformaat en dan nog steeds interessant zijn.⁵²⁶ Daarnaast moest deze als openingsbeeld voor de website kunnen dienen, en de afzonderlijke afbeeldingen op de wandkaart moesten sterk genoeg zijn om 'geïsoleerd van de kaart te [kunnen] worden'. Ten slotte moest de titel van de wandkaart 'op velerlei manieren als logo kunnen worden gebruikt'.⁵²⁷

520 Interview Hubert Slings.

521 Idem.

522 Idem.

523 Idem.

524 Idem.

525 De titel 'Canon van Nederland' werd bijvoorbeeld als niet geschikt bevonden omdat het begrip 'Canon' erg omstreken is en voor het basisonderwijs een ingewikkeld begrip zou zijn. Op dit moment werd besloten langer over de titel na te denken en een gespecialiseerd bureau hier eventueel voor in te huren. Het gebruik van de vlag zou echter bij historici op bezwaren stuiten, omdat deze pas in de zestiende eeuw gebruikt werd en dus moeilijk gebruikt kan worden in combinatie met oudere onderwerpen.

526 De wandkaart inderdaad kan als (digitaal) als kaart verstuurd worden via Boomerang, zie <http://www.boomerang.nl/kaarten/slisingh/entoennu---de-canon-van-nederland/>.

527 Briefing vormgever, 18 mei 2006.

516 Notulen vergadering, 9 november 2005.

517 Van Oostrum, installatietoespraak, 31 augustus 2005.

518 Notulen vergadering, 24 november 2005. De voorzitter Frits van Oostrum had al ervaring met het maken van schoolplaten. Ter gelegenheid van het afscheid van minister van OCW Jo Ritzen heeft hij een boek samengesteld waarin bekende Nederlanders gevraagd was om samen met een kunstenaar een schoolplaat te maken van een historische gebeurtenis. Zie Frits van Oostrum, *Historisch tableau. Geschiedenis opnieuw verbeeld in schoolplaten en essays* (Amsterdam 1998).

519 Notulen vergadering 12 april 2006.

Het gekozen bureau is gespecialiseerd in het ontwerpen van logo's, wat goed van pas zou kunnen komen bij het ontwerpen van de iconen op de wandkaart.⁵²⁸ Op dat moment restte de commissie slechts twee maanden om de definitieve wandkaart te produceren. Daarom werd een student-assistent aangesteld als beeldredacteur die het copyright van de beoogde beelden moest afhandelen en de beelden zou leveren aan het ontwerp bureau. Van de secretaris ontving deze beeldredacteur een lijst met daarop de vensters en links naar voorbeelden van de beoogde afbeeldingen. Daarnaast zocht hij ook zelf nog naar beeldmateriaal, waarbij hij er rekening mee moest houden dat de beelden 'uit te snijden zijn'.⁵²⁹ Hij raadpleegde veel bronnen: van internet tot geschiedenisboeken 'om te zien wat mijn voorgangers hebben gedaan'.⁵³⁰ Vervolgens stuurde hij meerdere afbeeldingen naar de vormgever die op zijn beurt bekeek welk beeld het meest geschikt was voor op de poster en of de volgorde van de beelden op de tijdslijn een 'mooie variatie had'. Ook de vormgever vertelde dat hij zelf nog gezocht heeft naar geschikte beelden:

'Ik denk dat ik toch nog, zo al met al, zo'n drie- tot vierhonderd beelden heb gezien, per onderwerp'.⁵³¹

De beelden moesten aan nogal wat voorwaarden voldoen om voor een plek op de wandkaart in aanmerking te komen. Allereerst moest het beeld op een vierkante centimeter het verhaal en de kern van het venster tonen. Vervolgens moest het uit te snijden zijn, om er een logo van te maken. Lang niet elk beeld leende zich hiervoor, bijvoorbeeld omdat de achtergrond dit simpelweg niet toeliet of omdat de kern van het venster dan verloren ging.⁵³²

Na de introductie van de canon en de wandkaart in oktober 2006 kwam de commissie op 25 april 2007 weer bij elkaar en besprak onder andere de – overwegend positieve – reacties op de wandkaart. Eén concrete negatieve reactie kwam van vakdidacticus Cees van der Kooij die in het tijdschrift *Kleio* bezwaar maakte tegen de slingerbeweging van de tijdslijn.⁵³³ Hieraan is later tegemoetgekomen door de tijdlijn te accentueren met pijltjes.⁵³⁴ Ook besloot de commissie een inhoudelijke verandering door te voeren. Net als bij de commissie-De Rooy bleek

528 Toen het pand van ontwerp bureau verbouwd werd, zijn op de steiger voor het pand alle vijftig venster gehangen. Daarnaast hingen echter ook logo's die zij voor andere instanties hadden ontworpen, zoals de Gemeente Amsterdam en het Ministerie van Justitie. Omdat ook deze logo's voorzien waren van een witte rand, werd de indruk gewekt dat deze logo's deel waren van de canon. Zie bericht 'Canon-varianten' van 8 november 2006 op <http://www.entoen.nu/actueel/canon-varianten>.

529 Interview Rutger van Geelen.

530 Idem.

531 Interview Arjan van Zeumeren.

532 Als voorbeeld verwijzen alle betrokkenen vaak naar het venster 'Haven van Rotterdam'. Bij voorkeur zou hier een kraan getoond worden die een container verplaatst. Wanneer een dergelijke foto werd uitgesneden, was de kraan echter niet goed te zien. Hetzelfde geldt voor het venster 'De Watersnoodramp' waarvan het liefste een beeld werd getoond van ondergelopen huizen. Dan diende zich echter het probleem aan hoe een dergelijke afbeelding uitgeknipt moest worden. 'Want op het moment dat je het huisje vrijstaand maakt, ben je het water kwijt en dat is de essentie van het verhaal', aldus de vormgever.

533 Van der Kooij schreef: '(...) van alle didactische aanzetten is deze wandkaart de zwakst uitgewerkte: qua opzet – een tijdlijn, die heen en weer terug met als jaartal 0 en qua vormgeving – met vanuit de klas niet echt herkenbare iconen. Het geschiedenisonderwijs – inclusief de stimulerende leeromgeving – verdient een betere, meer uitnodigende wandkaart van de canon.' C. van der Kooij, 'De Canon van Nederland. Een inspirerend fundament!', *Kleio. Tijdschrift van de Vereniging van docenten in Geschiedenis en Staatsinrichting in Nederland (VGN)*, 47 (2006) 57.

534 Notulen vergadering 25 april 2007.

dat ook bij deze canon een afbeelding niet paste bij wat deze verbeeldde.⁵³⁵ Op de wandkaart stond namelijk een foto van het negentiende-eeuwse gebouw van het Nederland Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) (afbeelding 6.11), terwijl het venster 'Grachtengordel' de periode 1632-1662 behandelt (afbeelding 6.12). Daarom werd de foto vervangen door een beeld met daarop het gebouw van het Bijbels museum aan de Herengracht, dat dateert van 1662.

Op 3 juli 2007 vond de presentatie plaats van de vernieuwde wandkaart, tijdens een bijeenkomst waarin ook werd bekendgemaakt dat de commissie had besloten om het venster 'Boekdrukkunst' te vervangen door het venster 'Christiaan Huygens'. Daarnaast kreeg ook 'de Beemster' een ander icoon: een molen in plaats van een afbeelding van de polder, omdat de commissie 'de icoonwaarde' van een molen geschikter vond voor het basisonderwijs dan die van een plattegrond.⁵³⁶

Bij de keuze voor de beelden op de wandkaart zijn dus drie mensen zeer belangrijk geweest. Hoewel de gehele commissie een rol speelde op de achtergrond, was de secretaris zeer belangrijk; hij maakte immers de eerste schetsen en voorzag de beeldredacteur van een lijst met onderwerpen. De beeldredacteur heeft intensief naar afbeeldingen gezocht, en ook de ontwerper heeft nog spuurwerk verricht.

6.4.2. ONTWERPEN VERGELEKEN

Waarom heeft de wandkaart uiteindelijk deze vorm en inhoud gekregen? Er moest immers een keuze gemaakt worden uit een aantal schetsen. Om te bepalen wie (de commissieleden, de voorzitter, de secretaris, de beeldredacteur en/of de ontwerper) en welke fase de doorslag gaven voor keuze van de beelden op de definitieve wandkaart, zijn de schetsen vergeleken met de definitieve versie. Zo kan vastgesteld worden welke

535 In de media werd hier ook over geschreven zie onder andere 'Canon nauwelijks gewijzigd', *Nederlands Dagblad*, 4 juli 2007, 3.

536 Van Oostrom, *Entoen.nu. De canon van Nederland*, Deel C, 33.

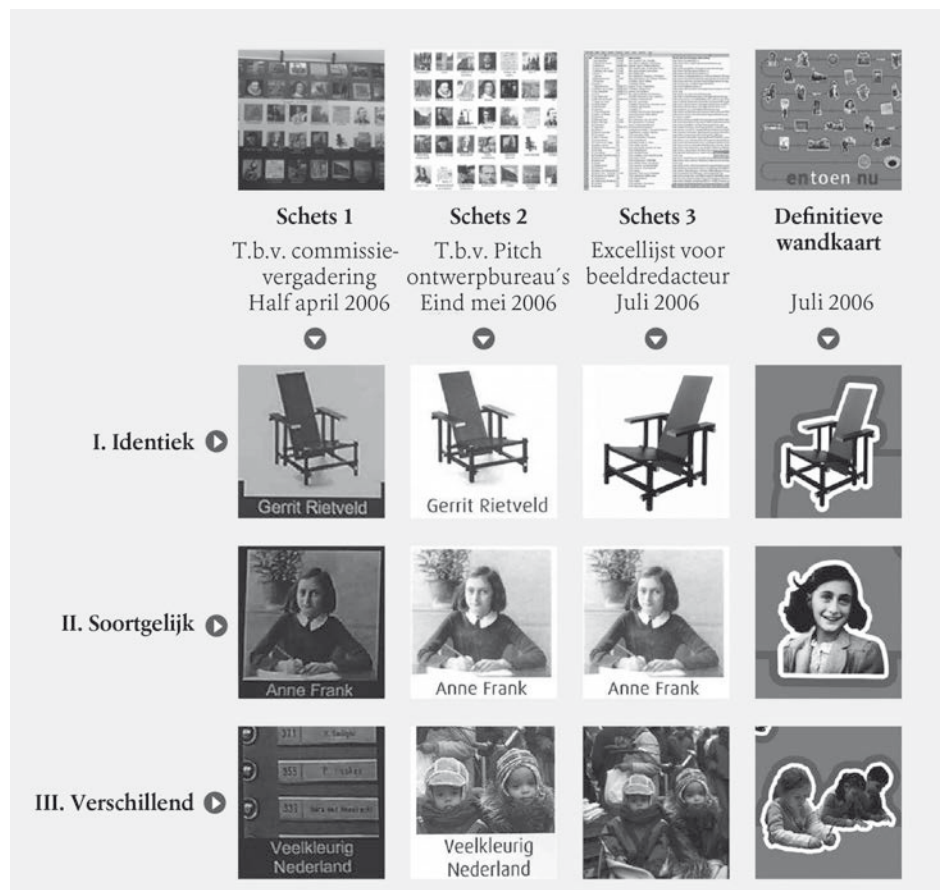


AFBEELDING 6.11. HET NEGENTIENDE-EEUWSE GEBOUW VAN HET NIOD.



AFBEELDING 6.12. HET BIJBELS MUSEUM IN EEN GEBOUW UIT 1662.

▼ TABEL 6.1. VERGELIJKING VAN DE AFBEELDINGEN OP DE DRIE SCHETSEN MET DE DEFINITIEVE WANDKAART.



afbeeldingen op de schetsen of voorlopige versies meer of minder afwijken van de foto's die een plaats hebben gekregen op de wandkaart die nu de muren van talloze klaslokalen siert.

De mogelijke overeenkomsten tussen de foto's op de verschillende versies zijn ondergebracht in vier klassen. Allereerst kunnen de foto's op alle ontwerpen identiek zijn. Daartegenover staan de foto's die geheel verschillend zijn. Daarnaast bestaan er foto's die niet identiek zijn, maar wel geclassificeerd kunnen worden als 'soortgelijke foto's'. Ten slotte is er de klasse 'onduidelijk' wanneer het niet meer mogelijk bleek de illustraties op een schets te vergelijken met die op de uiteindelijke wandkaart (tabel 6.1).⁵³⁷

⁵³⁷ Sommige websites waarnaar verwezen werd op het Excel-document waren niet meer beschikbaar. De eerste twee schetsen bevatten veertig vensters, terwijl de lijst van de beeldredacteur en de definitieve poster uit vijftig vensters bestaan. In het proces zijn dus vensters toegevoegd en aangepast, maar ook verwijderd nadat de poster in juli 2007 is aangepast. Bij de pitch zijn Srebrenica en het Teylers Genootschap toegevoegd, terwijl de Bevrijding en het Beleg van 's-Hertogenbosch toen afvielen. Bij de Excellijst voor de beeldredacteur zijn toegevoegd: De Hanze, Erasmus, Hugo de Groot, Statenbijbel, Atlas van Blaeu, Buitenhuizen, Eise Eisinga, Patriotten, Willem I,

De vergelijking levert opvallende resultaten op (zie tabel 6.2):

- 43 procent van de beelden op de eerste schets zijn in dezelfde vorm op de definitieve poster gekomen. Daarnaast is 23 procent van de beelden op de eerste schets als soortgelijke foto op de poster gekomen. De conclusie luidt dan ook dat 66 procent van de beelden op de eerste schets, voorkomen op de definitieve poster.
- Bij de schets voor de *pitch* (aanbesteding) komt 81 procent overeen (50 procent identiek; 31 procent soortgelijk) en bij het overzicht voor de beeldredacteur is dat bijna evenveel, namelijk 79 procent (52 procent identiek, 27 procent soortgelijk).

Uit deze cijfers kan geconcludeerd worden dat de keuze voor de afbeeldingen op de definitieve poster al in een vroeg stadium werd bepaald. De eerste schets bevatte al twee derde van de afbeeldingen die op de definitieve poster voorkomen; deze eerste schets bepaalde dus voor een belangrijk deel welke afbeeldingen op de definitieve wandkaart een plaats zouden krijgen. De secretaris – die verantwoordelijk was voor deze eerste opzet – vervulde daarmee de belangrijkste rol als *gatekeeper* bij de selectie van het beeldmateriaal voor de wandkaart.

▼ TABEL 6.2. DE RESULTATEN VAN DE VERGELIJKING TUSSEN DE DRIE ONTWERPEN EN DE DEFINITIEVE WANDKAART. ELK PERCENTAGE VERWIJST NAAR DE OVEREENKOMST OF HET VERSCHIL TEN OPZICHTE VAN DE UITEINDELIJKE WANDKAART. DE RUBRIEK 'NIET VAST TE STELLEN' IS BEELDMATERIAAL DAT EEN VENSTER VERBEELDT DAT BIJ DE BETREFFENDE SCHETS NOG NIET WAS VASTGESTELD OF ANDERS WAS GEWORDEN TEN OPZICHTE VAN DE VORIGE.

	Eerste schets vergeleken met definitieve wandkaart		Overzicht t.b.v. beeldredacteur t.o.v. definitieve wandkaart		Schets voor aanbesteding vergeleken met definitieve versie	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
I Identiek	15	43%	25	52%	18	50%
II Soortgelijk	8	23%	13	27%	11	31%
III Verschillend	12	34%	9	19%	6	17%
IV Onduidelijk	0		1	2%	1	3%
Niet vast te stellen	15		2		14	

6.5 BEELDBEPALENDE FACTOREN

Om gestructureerd te onderzoeken hoe de keuze voor het beeldmateriaal op de wandkaart tot stand is gekomen, zijn semigestructureerde interviews afgenomen met degenen die daarvoor verantwoordelijk waren. Net als bij de gesprekken met de redacteurs van de schoolboeken is hierbij het *gatekeeping* model van Pamela Shoemaker gebruikt, voor zover dat toepasbaar was.⁵³⁸

Televisie, Haven van Rotterdam, Annie M.G. Schmidt, Gasbel. Afgevallen zijn de Tiendaagse veldtocht, het Teylers genootschap (terwijl het bij de pitch was toegevoegd) en het algemeen kiesrecht. De laatste afbeeldingen zijn als uitgangspunt genomen bij de vergelijking omdat hiermee de poster definitief is geworden.

⁵³⁸ Pamela J. Shoemaker en Timothy P. Vos, *Gatekeeping theory* (New York 2009).

6.5.1 ORGANISATIE EN EXTRA-MEDIALE INVLOEDEN

De commissie is op te vatten als de organisatie. De secretaris werkte voor een commissie die ingesteld was door de minister en die een duidelijke opdracht had meegekregen. Het budget was echter beperkt; de rechten van het beeldmateriaal zouden moeten worden afgekocht. Daarnaast is de samenwerking tussen de secretaris, ontwerper en beeldredacteur tijdens de laatste twee zomermaanden belangrijk. Deze drie personen hebben veel keuzes moeten maken over het uiteindelijke beeldmateriaal. Opmerkelijk is dat het format waarin de afbeeldingen uitgesneden moesten worden, in de praktijk niet zo dwingend bleek te zijn als door sommige betrokkenen werd ervaren. De ontwerper zei bijvoorbeeld dat hij drie- tot vierhonderd beelden per onderwerp had gezien, omdat veel beelden niet uit te snijden waren. Op het moment echter dat de secretaris de eerste schets maakte, was nog helemaal geen sprake van het uitsnijden van beelden. Bij zijn selectie heeft dit dus ook geen rol gespeeld.

Ook de invloeden van buiten, die onder het extra-mediale niveau vallen, dienen in ogenschouw te worden genomen. De rol van externe partijen, in dit geval politici, is van belang; de canon werd immers door de politiek geïnitieerd. Ook het sociale systeem speelt een belangrijke rol. De minister van OCW gaf de opdracht in een periode dat er veel discussie bestond over de Nederlandse nationale identiteit.⁵³⁹ In dezelfde periode initieerde de Tweede Kamer de oprichting van een Nationaal Historisch Museum, terwijl beroepshistorici zich druk maakten over de rol die de politiek zou mogen spelen in het geschiedenisonderwijs.⁵⁴⁰ Desondanks gaven zowel de secretaris als voorzitter aan dat zij zich niet beïnvloed voelden door dergelijke discussies en autonoom de onderwerpen konden vaststellen en de beelden kiezen.⁵⁴¹ Hoewel de commissie vele gasten op bezoek heeft gehad, is over een dergelijke directe invloed ook niets in de notulen van de commissievergaderingen terug te vinden. Toch lijkt het aannemelijk dat de commissie zich niet helemaal zal hebben kunnen onttrekken aan het publieke debat.⁵⁴²

6.5.2 DE SECRETARIS ALS BELANGRIJKSTE GATEKEEPER

Juist omdat slechts een beperkt aantal personen verantwoordelijk was voor de beeldselectie, en een van hen het leeuwendeel voor zijn rekening nam, zijn persoonlijke factoren verreweg het belangrijkste geweest. Hoewel er tijdens de commissievergaderingen enkele voorstellen voor beeldmateriaal werden gedaan, was de secretaris, Hubert Slings, degene die in een zeer beperkte tijd – twee avonden – de eerste schets maakte die beeldbepalend bleek te zijn voor de uiteindelijke wandkaart.

Het is daarom relevant om de achtergrond van Hubert Slings te bekijken. Tijdens het werk voor de canoncommissie was Slings 38 jaar oud. Als Nederlandse taal- en letterkundige promoveerde hij in 2000 op een onderzoek naar de rol van Middelnederlandse literatuur in het voortgezet onderwijs.⁵⁴³ Zijn promotor was Frits van Oostrom, niet geheel toevallig ook de voorzitter van de canoncommissie. Naast zijn proefschrift publiceerde Slings ook moderne uitgaven voor het onderwijs van *Karel ende Elegast* en *Van den vos Reynaerde*, door deze letterkundige werken opnieuw te vertalen en te voorzien van uitleg en illustraties.⁵⁴⁴ Zijn belangstelling voor het verleden en oog voor de mogelijkheden van historisch beeldmateriaal voor het onderwijs is ook terug te zien op de websites www.literatuurgeschiedenis.nl en www.bijbelencultuur.nl waarop afbeeldingen een grote rol spelen en waarvan Slings destijds hoofdredacteur was. De *gatekeeper* kenmerkt zich duidelijk door kennis van en belangstelling voor het verleden, zij het vooral het tekstuele verleden.

Geconcludeerd kan worden dat, hoewel Slings niet opgeleid was tot (beeld) historicus, hij wel degelijk kennis bezat over de rol en de waarde van afbeeldingen in het geschiedenisonderwijs. Tevens had hij veel ervaring opgedaan met internetgebruik, wat ook terug te zien is op de website van de canon (www.entoen.nu); Slings schetste de contouren van deze site al tijdens de vergadering van 24 november 2005. Afbeeldingen voor de canonposter zijn echter van een andere orde dan beeldmateriaal voor een website over Nederlandse literatuur of de bijbel.

Net als bij de productie van schoolboeken werden eerst de onderwerpen bepaald – in het geval van de canon namen de commissieleden dit voor hun rekening –, voordat naar beeldmateriaal gezocht kon worden. Slings letterkundige achtergrond bracht hem bij de afbeelding voor het venster 'Hebban olla vogala', en 'Karel de Grote' had hij voor een eerdere publicatie gebruikt. Deze werkwijze raakt het routinematige niveau zoals Shoemaker dit onderscheidt.⁵⁴⁵ Voor de andere vensters moest hij zijn eigen geheugen en het internet raadplegen.

Deze constatering raakt het sociale systeem, waarvan Shoemaker stelt dat het de basis vormt voor alle andere niveaus en bestaat uit cultuur, maatschappij en ideologie.⁵⁴⁶ Dit zijn tevens de parameters waarbinnen de secretaris opereerde, want deze factoren vormden zijn geheugen. In Hoofdstuk 2 stelden we dat de theorie van Shoemaker op dit punt de aansluiting mist met onderzoek naar de totstandkoming van historische producties, zoals schoolboeken en deze wandkaart van de Nederlandse canon. Gatekeepingstudies gaan er immers van uit dat nieuws en nieuwsfoto's aangeboden worden aan journalisten die op hun beurt een selectie maken. Historici die (school)boeken of een wandkaart maken, moeten zelf op zoek naar informatie of beeldmateriaal.

⁵³⁹ Van Oostrom, *Entoen.nu. De canon van Nederland*. Deel A, 4 - 19.

⁵⁴⁰ Maria Grever, 'Nationale identiteit en historisch besef. De risico's van een canon in de postmoderne samenleving', in Maria Grever e.a., *Controverses rond de canon*, 49 - 51. A.H.J. Wilschut, 'History at the mercy of politicians and ideologies: Germany, England, and the Netherlands in the 19th and 20th centuries', *Journal of Curriculum Studies Journal of Curriculum Studies*, 42 (2010) 715 - 717.

⁵⁴¹ Interview van Frits van Oostrom & Hubert Slings.

⁵⁴² Voor een overzicht van de gesprekspartners en deskundigen die de commissie geraadpleegd heeft, zie Van Oostrom, *Entoen.nu. De canon van Nederland*, Deel A, 103 - 105.

⁵⁴³ Hubert Slings, *Toekomst voor de Middeleeuwen. Middelnederlandse literatuur in het voortgezet onderwijs* (Amsterdam 2000).

⁵⁴⁴ Hubert Slings, *Karel en Elegast* (Amsterdam 1997). Hubert Slings, *Reinaert de vos* (Amsterdam 1999).

⁵⁴⁵ Pamela J. Shoemaker, *Gatekeeping theory*, 51 - 61.

⁵⁴⁶ Ibidem, 97 - 107.

6.5.3 INDIVIDUEEL GEHEUGEN ALS UITGANGSPUNT

De werkwijze tijdens het beeldselectieproces die secretaris Slings volgde blijkt sterk overeen te komen met die van de schoolboekenredacteuren. Het uitgangspunt vormde het onderwerp; daar zochten ze beelden bij door eerst in het individueel geheugen te zoeken en te graven. Schoolboekredacteuren gebruiken vervolgens andere boeken om het beeld te vinden, Hubert Slings zocht op internet en in boeken die hij bezat. Wellicht lijkt het in eerste instantie opmerkelijk dat de secretaris op internet naar afbeeldingen zocht. De zoekmachine Google kan, net als de boeken die de schoolboekenredacteuren gebruikten, in dit verband echter ook beschouwd worden als sleutel tot een vorm van cultureel geheugen, zoals omschreven door Assmann: een medium om herinneringen door te geven.⁵⁴⁷ De zoekmachine is in dit geval het medium dat toegang biedt tot de concrete foto's die als 'beelden' in het individueel geheugen zijn opgeslagen.

Deze werkwijze is tevens de verklaring waarom de canoncommissie veel foto's gebruikte die ook de redacteuren van de schoolboeken gebruikten, zoals omschreven in paragraaf 6.3. Weliswaar had de secretaris de beschikking over online databases met gedigitaliseerd materiaal, maar hij gebruikte deze alleen om het beeld te vinden dat hij reeds kende. We kunnen dan ook concluderen dat de digitalisering van grote beeldcollecties sinds 2000 in het geval van de wandkaart van de canon niet geleid heeft tot het gebruik van nieuw beeldmateriaal.

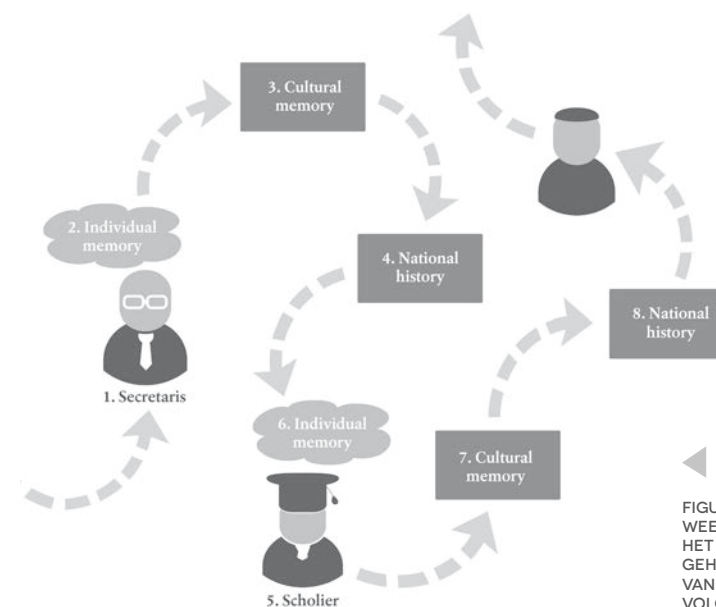
Uiteindelijk zijn de beelden geplaatst op de wandkaart van de Nederlandse canon die net als de bestudeerde schoolboeken beschouwd kan worden als min of meer formele geschiedschrijving, en deel uitmaakt van wat in Hoofdstuk 2 is aangeduid als *national history*. Deze wandkaart hangt nu in veel klaslokalen van scholen, het beeldmateriaal wordt hergebruikt in schoolboeken –Wieke Schrover gaf dat eerder al aan – en boeken over geschiedenisdidactiek geven aanwijzingen hoe docenten het materiaal kunnen toepassen.⁵⁴⁸

Het is daarom goed mogelijk dat de canonbeelden een rol gaan spelen in het individueel geheugen van toekomstige generaties. De samensteller geeft immers 'zijn' beelden door aan de volgende generatie, net zoals andere publicaties het individueel geheugen van de secretaris hebben gevormd: tijdens diens schooltijd, studie en carrière. Kortom, de beelden die Slings tijdens zijn leven heeft gezien en geassocieerd met historische gebeurtenissen, personen of processen bepaalden dus welke daarvan hij zich herinnerde. We kunnen daarom concluderen dat er grote overeenkomst bestaat in de manier waarop foto's en andere afbeeldingen terechtkwamen in geschiedsmethoden en op de wandkaart van de Nederlandse canon. Dat betekent ook dat het individueel geheugen (van de secretaris) de basis legt voor (national) *history* en daarmee voor het individueel geheugen en van toekomstige generaties, zoals figuur 5 in Hoofdstuk 2 illustreert.

Daarnaast toont dit proces hoe 'nieuwe' afbeeldingen een rol kunnen krijgen in het circulaire proces van het doorgeven van iconische afbeeldingen,

zoals eveneens in Hoofdstuk 2 wordt betoogd. Figuur 6.1 toont de operationalisering van dit circulaire proces dat in het tweede hoofdstuk werd geïntroduceerd (figuur 2.3). In figuur 6.1 worden de stappen echter weergegeven als spiraal, om de factor tijd te benadrukken. Het begint met de secretaris (stap 1) die zijn individueel geheugen (stap 2) raadpleegt om vervolgens de beelden die hij wil gebruiken, op te zoeken via de producten van het cultureel geheugen: internet-sites (Google) en schoolboeken (stap 3). Vervolgens komen deze afbeeldingen terecht op de wandkaart van de canon en in schoolboeken (stap 4) die op hun beurt gezien worden door scholieren (stap 5). De beelden vormen daardoor het *individual memory* (stap 6) van de leerlingen, dat zij zullen raadplegen wanneer zij zelf op zoek gaan naar afbeeldingen via *cultural memory* producten (stap 7) die wij op dit moment nog niet kennen, net zo min als toekomstige *national history*-producten (stap 8) waarin die afbeeldingen wellicht gebruikt worden die op hun beurt weer kunnen dienen als basis voor het individueel geheugen van volgende generaties.

Het schema laat zien hoe (iconische) afbeeldingen doorgegeven worden aan volgende generaties; ook hier wordt de spiraal bewust weergegeven als open lijnen. Geschiedenis schrijven en visualiseren is immers een dynamisch proces. Door nieuwe inzichten kunnen andere onderwerpen meer aandacht krijgen en 'nieuwe' afbeeldingen kunnen gevonden worden of meer nadruk krijgen. Hierdoor kunnen zij de cirkel binnentreden en een rol gaan spelen in het collectief geheugen van toekomstige generaties. De tijd (en onderzoek) zal moeten leren of dit ook het geval zal zijn met de afbeeldingen in de canon van de Nederlandse geschiedenis.



FIGUUR 6.1. EEN SCHEMATISCHE WEERGAVE VAN DE ROL VAN HET INDIVIDUEEL EN CULTUREEL GEHEUGEN BIJ HET DOORGEVEN VAN AFBEELDINGEN AAN VOLGENDE GENERATIES.

⁵⁴⁷ Aleida Assmann, 'Re-framing memory. Between individual and collective forms of constructing the past', in Karin Tilmans, Frank van Vree en Jay Winter (eds.), *Performing the Past. History, Memory, Identity* (Amsterdam 2010) 43 - 44.

⁵⁴⁸ Ron de Bruin en Meereke Bosua, *Geschiedenis geven. Praktische vakdidactiek voor het basisonderwijs* (Assen 2009).